

Posudek oponenta disertační práce Jany Kopáčkové
Sociální a ekonomická situace venkova v římské provincii
Dalmatia a na území Histrie v 1. stol. př. n. l. – 5. stol. n. l.
předkládané v roce 2021 na Ústavu pro klasickou archeologii

I. Stručná charakteristika práce

Práce si klade za cíl analyzovat sociální a hospodářskou situaci na venkově na území Histrie a Dalmatie v 1. stol. př. n. l. – 5. stol. n. l. Práce je rozčleněna do 9 kapitol (plus závěr); součástí práce je rozsáhlý katalog lokalit.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práci lze rozdělit na dvě velké části: „textovou“ část a katalog lokalit. Hlavní přínos práce spatřuji v sestavení katalogu, zatímco „textová“ část má své rezervy.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Práce je rozdělena přehledně, jednotlivé kapitoly jsou vždy věnovány danému tématu. Autorčin výklad obvykle je srozumitelný, jen někdy dochází (z pohledu čtenáře) k mírnému zmatení – neškodilo by v jednotlivých kapitolách od sebe jasněji oddělovat situaci v Dalmácii a Histrii. Někdy dochází k situaci, že odborný termín, který je samotné autorce naprosto zřejmý, není vysvětlen vůbec (např. *ager* – je někde tento termín vysvětlen?) nebo že vysvětlení přichází „mimochodem“ o jednu nebo několik stránek později (*umbilicus*, str. 43, *amurca*, str. 118, *arbores*, str. 118).

V úvodu jasně formulovaný hlavní cíl práce „vyvrátit zastaralá tvrzení“ o nedostatečné produkce vína a olivového oleje v dotčených lokalitách je, pomocí katalogu, naplněn.

2. Formální úroveň práce

Bohužel musím konstatovat, že formální úroveň práce je velice slabá. Překlep na titulní stránce disertace (*konzultanta*) jistě nedělá dobrý dojem už na úvod. Ačkoli úroveň českého jazyka je relativně dobrá (našla jsem jen velmi málo pravopisných chyb), používání velmi krátkých vět nebo občasné nepoužívání odstavců text poněkud znepřehledňuje. V textu se dále nachází množství anglicismů, z nichž bych zvláště zmínila soustavné používání slova „Impérium“, což v češtině ve významu „Římská říše“ není možné. Dalším nešvarem je psaní velkých písmen u slov, kterým to v češtině nepřísluší, např. „pozdní Republika“, „období prvního Triumvirátu“ (správně *První triumvirát*) (str. 48) či „Pretoriánská garda“ (str. 58).

Pokud se týká poznámek pod čarou, autorka není tak konzistentní, jak by měla být, a i když si vybrala citování formou průběžných poznámek, občas sklouzne k harvardskému stylu (např. str. 117 nebo 167).

Obrazová příloha je vizuálně pěkná, ale je škoda, že jsem v disertaci nenašla ani jednu mapu jadranské oblasti, která by vypovídala o geografické situaci nebo prostě o poloze důležitých lokalit, jejichž názvy se to v celé práci jen hemží.

3. Práce s prameny či s materiálem

Práce s primárními písemnými prameny je bezpochyby daleko nejslabším článkem disertace a podle mého názoru by k takové situaci nemělo vůbec dojít. Součástí „Seznamu literatury“ jsou tři oddíly – „Antičtí autoři“, „Web“ a „Bibliografie“. Pokud se týká „Antických autorů“, tj. primárních písemných pramenů, již prostý pohled na jejich seznam vyvolává otázky. Nepřišla jsem na to, podle jakého klíče je seznam řazen, ale jistě to není abecedně. Dále, u žádného z uvedených děl není uveden jeho editor – tj. osoba, která primární pramen připravila k vydání a díky níž můžeme tento pramen číst, a ačkoli jde o přeložené prameny, není uveden ani překladatel. Dále, jako zdroj pramenů je uveden výhradně (americký) web, a to i u děl, která jsou dostupná v Čechách (vydavatelé Teubner, Loeb) nebo dokonce v češtině (např. Suetonius).

Při četbě disertace jsem mnohokrát narazila na situaci, kdy primární pramen nebyl citován vůbec. Jako příklad mohu uvést str. 14, 1. řádek, kde autorka píše: „Dochovala se zmínka...“, ale bohužel není uvedeno, kde je možné tuto informaci najít. Dále, 2. odstavec, 2. řádek: „Periplus tradičně připisovaný Skylaxu z Karyandy“, přičemž Skylax ani Periplus v seznamu literatury vůbec nefigurují, stejně jako Strabon, který je zmiňován o tři řádky níže. Na 12. řádku toho samého odstavce věta začíná slovy „Podle pramenů“, ale není vůbec řečeno jakých. Jak výše zmíněný „Periplus“ tak i toto „Podle pramenů“ je označeno poznámkou pod čarou (5, 6), v níž se nacházejí pouze sekundární prameny. Taková situace, která není ojedinělá v první části disertace, působí velmi špatným dojmem, konkrétně že autorka daný pramen vůbec neviděla, ačkoli ho zmiňuje. S poznámkami 5 a 6 je další problém, že některé citace v něm uvedené, konkrétně Rendić-Miočević 1950, Kuntić-Makvić 1995, Čače 1994, Čače-Kuntić-Makvić 2010. Při hledání autora Čače jsem zjistila, že bibliografie pod písmenem C není zcela podle abecedy, jak by se dalo očekávat. Vpodstatě ta samá situace nastává na str. 16, řádek 5-6, kde autorka píše: „O statutu města Pharu nás informují prameny z r. 229 př. n. l.“, ale opět není zmíněno, jaké prameny by to měly být. Na té samé stránce v poznámce 12 je citován „Zaninović 2004“, nicméně tato publikace opět v bibliografii chybí. Bohužel v bibliografii dále chybí i Livius, který je (výjimečně!) citován v poznámce 21, Ammianus Marcellinus (str. 52, řádek 6-7 od konce) nebo Vitruvius (str. 74) – všechny tyto prameny jsou dostupné i v českém překladu.

Není možné vyjmenovávat všechny v bibliografii chybějící nebo v disertaci necitované primární (ale i sekundární) prameny, nicméně ještě jeden příklad je nutno uvést. Na str. 71-73 autorka „cituje“ antické prameny týkající se zemědělské produkce, nicméně u každého z primárních pramenů je citován „Matijašić 1998“. Znamená to opět, že autorka primární prameny vůbec neviděla, cituje je a interpretuje pouze z dané Matijašićovy publikace?

Je velmi zajímavé, že tento problém se netýká celé disertace – zhruba od kapitoly 5.1 do kapitoly 8 autorka primární prameny v poznámkách pod čarou jakž takž cituje, ačkoli je často v seznamu literatury nenajdeme.

Naopak sekundární prameny autorka náležitě využívá, ačkoli celkem lpí na regionální literatuře, tj. pocházející ze zemí bývalé Jugoslávie. Při studiu konkrétních lokalit je to samozřejmě zcela korektní, ale při studiu celkové společensko-ekonomické situace v době římské by se bezpochyby našly i další obecné publikace, než je – i přes své stáří stále užitečná a zde velmi dobře využitá kniha M. Rostovtzeffa. To platí zejména pro období pozdní antiky, kde k tématu existuje takřka nepřehledné množství publikací, např. práce Petera Browna, Avril Cameron, Bryana Ward-Perkinse, atd.

4. *Vlastní přínos*

Nejzajímavějším přínosem disertace je bezpochyby sestavení monumentálního katalogu lokalit, z něhož vyplývá i autorčin závěr, že zpracování olivového oleje a vína probíhalo ve dané oblasti ve velkém. Za velmi pěkně zpracované považuji i kapitoly 5 a 6 (s výhradami ke kapitole 6.9).

IV. **Dotazy k obhajobě**

Na str. 55 je psáno, že „průměrný veterán neměl finanční prostředky pro nákup většího počtu otroků“, zatímco na str. 61 čteme: „veteráni, jakožto římstí občané vyšší společenské úrovně a finančního zázemí často vlastnili otroky“. Jak to tedy bylo?

Na str. 75 autorka v posledním odstavci zmiňuje rozdílný vývoj v intenzitě zemědělské produkce v Histrii a Dalmácii, a bylo by velmi zajímavé pokusit se vysvětlit, proč k řečeným rozdílům došlo.

Na str. 168 se dočítáme, že „na obchod solí nelze pohlížet jako na výnosné odvětví ekonomiky, ale spíše jako na charitativní a do jisté míry prodělečnou činnost“. Tato věta by si zasloužila diskusi, neboť v antickém světě existovaly oblasti (např. Chersonésos na Krymu, ale určitě i v západní části Římské říše), ve kterých byl právě obchod solí jedním z pilířů ekonomiky.

Bylo by velmi zajímavé sledovat situaci v pozdní antice podrobněji a zajít dále než jen do 4. století. Pokračovala výroba oleje a vína i v pozdějších obdobích? Na str. 190 autorka zmiňuje, že produkce vína a olivového oleje je typická pro římskou přítomnost a že na ní lze sledovat „začátek“ a „konec“ – znamená to tedy, že došlo k přerývu římského vlivu v oblasti nebo se v této činnosti pokračovalo i v období pozdní antiky – i když třeba jen v některých oblastech?

V. **Závěr**

I přes vyjmenované výhrady, které se ale týkají zejména formální stránky disertace, je moje hodnocení doporučující, protože sestavení katalogu lokalit a výstupy, které tím byly získány, považuji za užitečné. Pro případnou publikaci disertace by nicméně bylo více než vhodné tyto (z mého pohledu zcela zásadní, a hlavně zbytečné) nedostatky odstranit.

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěla*.